

GDJE TRAŽITI HRVATSKI OLIMP?

TOMO VINŠĆAK

Etnološki zavod Odsjeka za etnologiju
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
41000 Zagreb, Đ. Salaja 3
R. Hrvatska

UDK 39. 29

Originalni znanstveni rad
Original scientific paper
Primljeno 01. 10. 1991.

Autor je u ovom radu, metodom kulturno-historijske etnologije, pokušao dati odgovor na postavljeno pitanje. Jasno je da hrvatski Olimp nikada nije postojao, ali ako bismo tražili krallježnicu hrvatske nacije i države, nju bi zasigurno predstavljao Velebit. Pojam o njemu duboko je usađen u sve vidove duhovnog nasljeđa hrvatskog naroda. Velebitsko nadgorje obiluje ruševinama kršćanskih sakralnih objekata, ali ima i takovih koji su još uvijek u funkciji. Pažljivom analizom narodnih običaja, vjerovanja i kazivanja, koji su naizgled vezani uz kršćansku tradiciju, možemo doći do starijeg sloja koji se temelji na poganskim staroslavenskim mitovima. A u tom predkršćanskom svijetu, Velebit, a naročito njegov vrh Sveto Brdo, imao je zasigurno ključnu ulogu.

Ako želimo odgovoriti na postavljeno pitanje moramo se vratiti na početke srednjeg vijeka i u vrijeme doseljavanja Hrvata na ove prostore, na kojima su oni, prema nekima oduvijek bili, te u vrijeme dok još nisu primili kršćanstvo. Za period šestog i sedmog stoljeća nema arheoloških ostataka i pisanih spomenika. Što onda imamo i odakle krenuti? Prvo su prostori Lijepe naše, njezine gore i dolovi, rijeke, šume i livade i obilje nazivlja za njih, te ljudi koji tu žive sa svim svojim životnim običajima i vjerovanjima, koja su se stoljećima prenosila s koljena na koljeno sve do današnjih dana. Kako bi mogli rekonstruirati minule epohe arheolozi moraju imati materijalne ostatke tih vremena, povjesničari pisane dokumente, dok etnolozi imaju ljude, njihova vjerovanja, običaje i kazivanja. Zapisana usmena tradicija i književnost, koja se inače prenosi usmenim putem, predstavlja građu koja može korisno poslužiti filozofima, lingvistima i etnologima, kao temelj za retrospektivnu analizu pojava duhovne kulture u vremenskim epohama, za koje nemamo arheoloških ostataka niti pisanih spomenika. Vrlo koristan putokaz, kako treba postupati kod tih istraživanja, predavanja su Radoslava Katičića, profesora slavistike Sveučilišta u Beču, koja su održavana posljednjih osam godina na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, kao i radovi iz rekonstrukcije izgubljenih tekstova svjetske književnosti, koji se objavljuju u časopisu *Studia ethnologica* u Zagrebu. Služeći se metodom ruskih lingvista Ivanova i Toporova, koja se bazira na poredbenoj

lingvistici, Katičić je uspio postignuti odlučujući proboj na području rekonstrukcije praslavenskih mitova i obreda. Još dok je poredbeni prodor u jezičnu drevnost bio na svom prvom početku, u prvoj polovici 19. stoljeća, lingvisti su tražili ključ koji će otvoriti pristup do duboke slavenske starine. Vjerovalo se da se ona nalazi u Indiji, odnosno u njenoj sanskrtskoj i mitskoj predaji. Ta očekivanja do danas nisu ostala ispunjena. Uzrok je, kako se sada vidi, bio u tome što se pod utjecajem europske književnosti uzimalo kao da je grčki Olimp sa svojim bogovima temeljni uzorak drevnih indoeuropskih vjerskih sadržaja. Tražio se dakle slavenski Olimp. Taj se pak nije mogao naći, jer ga nikad nije ni bilo. Dugo je trebalo da se shvati da je Olimp grčka novotvorina i to više knjižena nego vjerska. Bezuspješnost istraživanja na području slavenske mitologije dolazila je odatle što je bilo malo tekstova, a ti su dolazili iz druge ruke i s kršćanskog gledišta. *"Tek nova metoda rekonstrukcije tekstova, koja u usmenoj predaji folklorne književnosti umije prepoznati preoblikovane fragmente obredno utvrđenog mitskog kazivanja, našla je time i prvorazredna vrela na kojima se može valjano utemeljiti proučavanje slavenskog poganstva i njegove mitologije"* (Katičić, 1989, 45-46).

Srž rekonstruiranog obreda plodnosti, do kojega je Katičić došao analizom Jurjevskih pjesama sastoji se u tome da Juraj dolazi *iza krvavog mora*, iz carstva *ljutih zvijeri iza crne gore*, po *zelenom lugu*, iz *gore*, u *ravno polje*. On je gospodar i zaštitnik stoke koja živi u Vireju, Velesovom svijetu. Juraj dolazi *pred zlatna vrata*, a *iza zlatnih vrata* je djevojka Mara iz Perunova svijeta. Ona mora Juri dati ključ da bi sastali vlažnost iz Velesovog svijeta i sunce iz Perunovog. Svadbom Jurja i Mare, koji su brat i sestra, ali to ne znaju, ispod stabla, nastaje proljeće i donosi radost ljudima, stoci i bilju. Na temelju tako rekonstruiranih tekstova došlo se do spoznaje da su Perun i Veles dvije ključne osobe u staroslavenskoj mitologiji. Perunovo obitavalište je na gorskim vrhuncima dok je Velesov svijet močvara i voda i njegovo je mjesto uz rijeke. Budući da autor ovog teksta nije lingvist već etnolog, nastojat će metodom kulturnohistorijske etnologije dati neke odrednice pojma "hrvatski Olimp". Asocijacije koje su u hrvatskom narodu vezane uz gorski svijet, koji pripada Perunu Gromovniku, nezaobilazno su vezane za Velebit. Velebit je najduža i jedna od najviših hrvatskih planina. Pruža se oko 150 km u smjeru sjevero-zapad jugo-istok, te zahvća tri hrvatske pokrajine Liku, Dalmaciju i Hrvatsko primorje. Velebit je bio, a nekima je još i danas, temelj egzistencije. Budući da se na njegovim padinama i vrhuncima nalaze bogati pašnjaci, ljudi koji žive u njegovom podnožju oduvijek su se bavili uzgojem stoke. S dolaskom proljeća svojim stadima kretali su se u potrazi za boljom pašom prema planinskim vrhuncima, a s jeseni bi se vraćali u u toplo priobalje. O takovom selilačkom načinu života svjedoče nam i napušteni planinski stočarski stanovi. Da je ljeti na planinskim stanovima boravilo mnoštvo ljudi kazuju nam i ruševine brojnih sakralnih objekata u velebitskom podgorju i nadgorju. Nalazi se tu velik broj pozatih, ali još više za širu javnost, neotkrivenih, manjih i većih, pučkih sakralno-votivnih objekata: crkvi, crkvina, kapelica, oltarića, zanimljivih mirila i počivala, po predaji svetih mjesta, pečina i čudotornih vrela, grobova, istaknutih stijena i svetih brda. Ti su objekti posvećeni bilo Djevici Mariji, Majci Božjoj, Isusu Kristu, Spasitelju i svecima, zaštitnicima apostolima, koji su na

neki način, svojim životom i djelima, od davnine vezani za određeni kraj i ljude. Sve ove građevine dobrim dijelom imaju pogansko-kršćansku osnovu. Kršćanstvo u ovom kraju počinje s četvrtim stoljećem i traje sve do danas. Poganski objekti i sveta mjesta dobrim dijelom pripadaju ostacima starih vjerovanja, prvenstveno Grčke i Rima, te staroslavenskih. No, ima i takvih koji svoje podrijetlo vuku još do starijih, pretpovijesnih, vremena. Ta pretpovijesna vremena očituju se u obliku toponomastičkih i onomastičkih ostataka, običaja, arheoloških ostataka, koja prema Glavičiću možemo dijelom pripisati prvim poznatim predstavnicima ovih krajeva, starim Mediterancima, prvim Indoevropljanima, predilirima i Ilirima, Japodima i Liburnima, zatim Romanima, kasnije Morlacima, zapravo većim dijelom romaniziranim starosjediocima, od kraja šestog stoljeća Slavenima i od početka sedmog stoljeća starim Hrvatima. Svi ti narodi živjeli su na velebitskim prostorima i nikad nisu u cjelosti nestali, već su se uvijek jednim manjim dijelom zadržali i asimilirali s doseljenicima, izmijenivši s njima način života, običaje, vjerovanja i navike. (Glavičić, 1981-82, st. 91-114). U načinu života ljudi koji danas žive na tim prostorima dolazi do primjene određenog sinkretizma između poganstva i kršćanstva, tako da kršćanstvo predstavlja jedan površinski sloj ispod kojega izviru predkršćanski elementi. Ovdje neću navesti sve sakralne elemente na Velebitu, već ću spomenuti samo crkvu Sv. Marije na Velikom Rujnu, zbog toga što je to još jedina preostala crkva na velebitskom nadgorju u kojoj se služi obred. Crkva se nalazi na planinskom polju na nadmorskoj visini od 900 m okružena najvišim južnovelebitskim vrhovima. Izgrađena je 1930. godine u blizini mjesta gdje se i nekada nalazila crkvice i stari pastirski kameni žrtvenik. Crkvu je izgradio Don Ante Adžija iz Starigrada. Blagdan Velike Gospe od Rujna slavi se svake godine na dan 15. kolovoza. Nekada je to bila prilika da se okupe pastiri sa cijelog Velebita. Budući da su danas pašnjaci na Velebitu skoro pusti na misu dolaze stanovnici iz priobalnih sela oko Starigrad-Paklenice, pa čak i oni koji su otišli u prekomorske zemlje. Nađu se tu i rijetki posjetioци s ličke strane kao i planinari iz ostalih dijelova Hrvatske.

Liturgijski se čin sastoji od tri dijela: križnog puta, svečane euharistije i procesije. Tako je bilo i protekle godine.

S Velikog Rujna krećemo preko prijevoja Buljma, za kojeg arheolog dr Aleksandra Faber pretpostavlja da predstavlja starohrvatsko kulturno mjesto, do Vaganskog vrha, te dalje na jugo-istok do najpoznatijeg velebitskog vrhunca Svetog brda. Zbog svog izgleda i dominantnog položaja dugo je slovalo kao najviši vrh na Velebitu. Od Vaganskog vrha niže je samo šest metara, ali je zbog svog položaja odličan vidikovac na sam Velebit, na more i otoke, Liku i Bosnu. Njegova pojava na obzoru mami svakoga da se usigne na vrh. Samo ime Svetog brda spada u sakralnu toponimiju koju još nadopunjuje lokalitet u njegovom jugo-zapadnom podnožju zvan Dušice, na kojem imaju ljetnje pastirske stanove Jurjevići iz Kruševa u Bukovici (Vinšćak, 1989, 83.). Ta imena do danas nisu još posve odgonetnuta. Velebit je nekada bio poznat po obilju cvjetova perunike, koju su brali i izvozili u Rim, a i danas se na njegovim vrhuncima često susreće. Da je kod južnih Slavena do kristijanizacije postojao apelativ Perun, dokazuje i botanički naziv perunika (*iris germanica*) koja se zove i bogiša, dok se *iris* duga zove u našim narječjima i *boži pasac* (Skok, 1972, 664). U blizini Svetog brda nalaze se i Tulove

grede, na kojima se prema narodnoj predaji legu zmajevi. Ovdje treba spomenuti i vrlo nadahnuto djelo Mladena Pejakovića, *Broj iz svjetlosti*, u kojem on pokazuje kako je starohrvatska crkvice Svetoga križa u Ninu, izgrađena, prema vrlo preciznim astronomskim mjerilima, tako da prva zraka sunca koja zasja preko Velebita na dan proljetnog i jesenskog ekvinocija, čini dijagonalu kose pačetvorine u unutrašnjosti crkvice (Pejaković,1978.35).

Za kapitalno djelo rane hrvatske književnosti *Planine Petra Zoranića* iz Nina postoji mišljenje da je inspirirano putovanjem po Velebitu, ali još ne postoje čvrsti dokazi da je Petar Zoranić takvo putovanje stvarno bio i poduzeo. Ipak, naše Sveto brdo privuklo je 20. kolovoza 1987. kardinala dr Franju Kuharića da se popne na njega.

Pjesma Oj ti vilo, vilo Velebita, koju je u prošlom stoljeću vjerojatno ispjevao Danilo Medić (Bratulić,1991.) postala je tijekom vremena glavno duhovno utočište hrvatskome narodu, te su uz nju vezane čak i jače emocije nego uz himnu Lijepa naša. Sve to ukazuje da je Velebit duboko usađen u svijest hrvatskog naroda i da ono što predstavlja Olimp Grcima, Triglav Slovencima, to je zasigurno Velebit Hrvatima.

Južno od Svetog brda na sredini polja zvanog Malo Libinje vide se ostaci prastare i nekoć nadaleko poznate crkve Sv. Ivana Glavosjeka (Usika). Na dan Sv. Ivana 24. lipnja tamo se nekada održavao narodni zbor, velika misa, blagoslov stoke i narodno veselje. Zanimljivo je da se s istočne strane, prislonjena uz kameni zid, nalazi velika kamena gromila-tumulus, kojeg je teško datirati i nije li možda zbog nekog vjerovanja crkva upravo i tu sagrađena. Ne zna se je li u gromili jedan ili više grobova i kome pripadaju Ilirima ili starim Hrvatima.

Uz crkvu Sv. Ivana vezani su prastari narodni običaji ozdravljenja i plodnosti žena, dobrog uroda ljetine i napredovanja stoke (Glavičić,1981-82). Prema narodnom vjerovanju smatra se da je na vrhu Sv. Brda nekad bila kapelica, koju je uništio grom, ali za nju ili za bilo kakav trag objekta sakralnog sadržaja do danas nema arheoloških nalaza niti zapisa.

Svrha ovog zapisa bila je da odškrine vrata i najavi jednu od mogućnosti istraživanja staroslavenske mitologije na ovom tlu.

LITERATURA:

1. Josip Bratulić: *Lijepa naša, Hrvatske rodoljubne popijevke i pjesme*, Zagreb 1991.
2. Ante Glavičić: Prilog istraživanju starohrvatske sakralne arhitekture na primorskim padinama Velebita i Velike Kapele I dio, *Senjski zbornik*, Godina IX 1981-1982, str. 91-114.
3. Radoslav Katičić: Hoditi-Roditi, Tragom tekstova jednog praslavenskog obreda plodnosti, *Studia ethnologica Vol. 1* str. 45-61. Zagreb 1989. i *Studia ethnologica Vol. 2* str. 35-47. Zagreb 1990.
4. Mladen Pejaković: *Broj iz svjetlosti, Starohrvatska crkvice Sv. Križa u Ninu*, Zagreb 1978.
5. Petar Skok: *Etimologijski rječnik II*, str 644, Zagreb, 1972.
6. Tomo Vinšćak: Kuda idu "Hrvatski nomadi" *Studia ethnologica vol 1* str. 79-97, Zagreb 1989.

WHERE TO SEARCH THE CROATIAN OLYMPHUS ?

Summary

The Velebit mountain is deeply implanted into the soul and senses of the Croatian people. Velebit is of the same significance to the Croats as e.g. Olympos to the Greeks and Triglav to the Slovenes. Starting from this presumption, the author tried, following the cultural-historical method in ethnology, to "open some doors" and initiate the research into the pre-Christian Slavic mythology, which could be traced among the Croats living in this district. Because there are no archeological or written documents left from the pre-Christian period of the Croats, the only possible way of reconstructing the history of their culture is by listening to the native people telling about their customs, beliefs and sayings, or by writing down the so-called oral literature. With a careful analysis of the knowledge obtained in this way, some phenomena could be reached which at the first glance seemed to have their origin in the Christian circle, but further research showed that they, in fact, originate from the pre-Christian, Old Slavic world.

According to the author, such an example is the Holly Mountain (Sveto Brdo), which is usually connected with Perun, the Thunderer. Being aware of the fact that the Slavic, as well as the Croatian Olympos never really existed, the author thinks, nevertheless, that the idea of the Holly Mountain (Svetog Brda) played a significant role in the spiritual world of the first Croats settling in these territories.